

Hoofdstuk 2:

De sociaal werker is zijn eigen instrument

In veel beroepen is het belangrijk een koffertje te hebben met gereedschap en materiaal ter reparatie of vervanging van een bepaald product.

Zo'n gereedschapskoffer staat de sociaal werker niet ter beschikking. Wij kunnen geen mensen repareren, situaties terugdraaien of relaties lijmen. Een sociaal werker moet zich op zichzelf, zijn kennis en zijn vaardigheden kunnen verlaten – hij is zijn eigen instrument.

Wat kenmerkt een professional, welke eigenschappen dient hij te hebben en wat moet hij over zichzelf weten?

Ik denk dat niet alles te meten en te beschrijven is: als ik aan mijn collega's en studenten denk, zou ik mensen beschrijven die dikwijls met hart en ziel toegewijd zijn aan hun beroep. Mensen die een stukje van de wereld willen redden of veranderen. Mensen die over een gezonde nieuwsgierigheid beschikken en onderzoekend van aard zijn. Mensen met engagement, die tijd en liefde in hun beroep steken en als een soort tweede natuur de dialoog aangaan. Mensen die ondernemend en creatief zijn. Mensen die grenzen – vaak de eigen – overschrijden, tegen grenzen aanlopen en grenzen verleggen. Maar ik heb ook het tegendeel ervaren; mensen voor wie het duidelijk is dat ze niet met cliënten willen werken, die het als een gewone baan beschouwen en tijdens hun werk vergeten dat er ook nog een 'voorhoede' is die van de 'achterhoede' meer verwacht dan bureaucratie en regelwerk. Er zijn mensen die na twintig jaar werken aan tunnelvisie lijden: ze doen het al twintig jaar op hun manier, het is twintig jaar goed gegaan, dus zal het ook de volgende twintig jaar wel goed gaan.

De studenten die ik dagelijks zie, bruisen elke keer weer van ideeën, plannen en idealen – ze hebben vaak een nogal naïef beeld van hun beroep. En dat is goed. Een groep die ik momenteel begeleid, bestaat uit studenten van diverse leeftijden: sommigen komen net van de middelbare school of hebben vrijwillig een sociaal jaar gedaan (een vrijwillige activiteit die maximaal een jaar kan worden ondernomen door jonge schoolverlaters van 16-23 jaar binnen een aantal specifieke dienstverlenende instellingen en non-profitorganisaties), anderen hebben eerst een heel ander beroep gehad (ik noem ze graag laatbloeiërs) of zijn reeds ervaren opvoeders. Het is geweldig boeiend te zien hoe ze zich vanuit diverse culturen ontwikkelen – ieder geheel op zijn eigen wijze – met al hun verhalen, ervaringen, ideeën en plannen. Ik zie ze groeien, ook boven zichzelf uit: ze ontwikkelen een visie en ze dragen hun idealen uit. Ik ben er enorm trots op dat ik mensen in deze hoedanigheid mag begeleiden en vormen.

Het is belangrijk hun nieuwsgierigheid te prikkelen en stimuleren, en ze te leren nieuwsgierig naar zichzelf te zijn: dat ze zichzelf niet alleen als professional ontwikkelen en leren kennen, maar ook als persoon. Wie ben ik? Waarop reageer ik? Waarom ben ik zoals ik ben? Wat voel ik? Wie kan ik niet uitstaan en wie wel? Wie vind ik sympathiek en wie niet? Wat of wie heeft mij in mijn leven gevormd? Wat waren belangrijke ervaringen of gebeurtenissen? Wat heeft mij doen besluiten voor dit beroep te kiezen?

Voor het stellen van deze vragen, om jezelf opnieuw te ontdekken, is moed nodig, een open geest, onderzoekingslust, nieuwsgierigheid en ook de vaardigheid de eigen angsten en problemen te benoemen. De wensen die wij hebben, de handelingen die wij plegen en de beslissingen die we nemen zijn onder andere afhankelijk van persoonlijke ervaringen en van eigen normen en waarden. Op basis hiervan is het belangrijk hier een goed overzicht van te verwerven en je er bewust van te zijn.

Leerdoelen zijn belangrijke onderdelen van competentiegericht leren en bewuste persoonlijke ontwikkeling. Gedurende de opleiding wordt er van je verwacht dat je regelmatig je eigen leerdoelen stelt. Als uitgangssituatie, om met dit fenomeen bekend te raken, kan eenvoudigweg een wens geformuleerd worden die met jezelf en je opleiding te maken heeft. Een wens is

meestal de eerste stap om een leerdoel voor jezelf te kunnen formuleren – want, is er iets mooier dan je wens in vervulling te laten gaan? Maar waarom beperken we ons onmiddellijk als het om de vervulling van een wens gaat? ‘Dat kan niet.’ ‘Dat is onmogelijk.’ Maar, waarom eigenlijk? Wie, afgezien van jezelf, kan jou ervan afhouden je wens te vervullen? (Demann, 2009) In het formuleren van ‘Ja, maar...’ zijn we wereldkampioen.

Heb je, lieve lezer, zin om jezelf beter te leren kennen, dan volgen nu enige mogelijkheden om een eerste of een nieuwe stap te zetten.

Van willen tot wensen

Ieder mens heeft wensen. Aan de hand van de creatiespiraal van Marinus Knoope (1998) ga ik een eigen wens realiseren. De creatiespiraal is een model dat gebruikt kan worden om eigen wensen te vervullen. De creatiespiraal kent dertien stappen die een mens nodig heeft om al zijn wensen te verwelijken. De twaalfde stap sluit aan op de eerste stap, waarmee de volgende wenscyclus kan beginnen.

0. **Willen:** wat wil je bereiken? Het is goed om erover na te denken waarom je voor deze studie of dit beroep gekozen hebt. En wat heb je nodig om dit te realiseren en om nog meer te bereiken?
1. **Wensen:** wat is een wens? Waarvan droom je? Wat voor gevoel heb je bij deze wens?
2. **Verbeelden:** zoek foto's, films, beelden die je wens tot uitdrukking brengen.
3. **Geloven:** geloof je er zelf in? Heb je er vertrouwen in? Ben je ervan overtuigd dat jij je wens kunt realiseren? Leg uit!
4. **Uiten:** bespreek je je wens met anderen of houd je hem geheim? Waarom?
5. **Netwerken:** met wie spreek je over je wens? Hoe wordt erop gereageerd?

6. **Plannen:** heb je een plan om je wens te realiseren? Verdwijnt je plan voortdurend naar de achtergrond? Waarom? Is je studie een middel om je wens te realiseren? Wat zou een middel kunnen zijn om die te realiseren?
7. **Beslissen:** welke beslissingen heb je genomen om je plan te realiseren en uit te voeren?
8. **Handelen:** wat heb je daadwerkelijk gedaan, uitgevoerd, veranderd?
9. **Volharden:** met welke voor- en tegenslagen heb je te kampen gehad? Hoe ga je met tegenslagen om?
10. **Ontvangen:** sta je open voor complimenten of kritiek?
11. **Waarderen:** kun je met je prestatie tevreden zijn, ook als er sprake was van tegenslagen (als het niet lukt)?
12. **Ontspannen:** kun je écht genieten van een gerealiseerde wens?

Welke stappen kun je als student nog meer zetten om na te denken over jezelf en je beroepskeuze? Het beroep dat je hebt uitgezocht zal je leven lang worden beïnvloed door de belangrijke factoren die je gevormd hebben: je familie, je opvoeding, je ervaringen, je normen en waarden, je mening, je socialisatiemomenten, je eventuele werkervaring en andere belangrijke en relevante zaken.

Om je bewust te worden van jouw leven met de daarbij behorende ervaringen heb je de mogelijkheid vragen te stellen die je uitsluitel geven waarom dit beroep **JOUW** beroep zal worden of reeds geworden is. Wat waren belangrijke stadia in jouw leven? Wanneer ging het goed met je? Waardoor ben je sterker geworden? Waren er momenten van verdriet? Wat waren sleutelmomenten? Op welke momenten is jouw beroepskeuze beïnvloed? Welke belangrijke personen ken je in je leven? Welke personen hadden invloed op jou en je beroepskeuze? In verleden, heden en toekomst? Waarom zijn ze belangrijk voor je? Hoe stel je je de toekomst voor? Welke belangrijke fases staan je nog te wachten? Welke vragen zijn nog van belang? Heb je wel eens gehoord van een levenslijn, een genogram, een ecogram of een sociogram? Ga ernaar op zoek en gebruik de resultaten als antwoord op je vragen!

Een volgende stap zal zijn om schriftelijk te inventariseren welke vaardigheden, talenten, kennis en attitudes voor jou als sociaal werker relevant zijn. Misschien zeg je nu: dat is mij duidelijk, waarom zou ik het op moeten schrijven? Als je iets opgeschreven hebt en na enige tijd weer leest, word je daar soms door verrast. Stel al je resultaten ter discussie, wissel hierover van gedachten met anderen – dat zal ten goede komen aan je instelling en hier en daar je inzichten en attitude veranderen.

Ook het inschatten van jezelf kan nuttig zijn, bijvoorbeeld door het maken van een schaalverdeling: waar ben je nu en waar wil je naartoe? Wat moet je doen om je doel te bereiken?

Ga hierover ook met anderen in gesprek!

In je beroep werk je zowel met mensen alsook in de begeleiding van mensen. Je bent een sleutelfiguur in het dagelijks leven van mensen die wegens bijzondere omstandigheden, beperkingen en/of bezuinigingen zijn aangewezen op een bepaalde vorm van hulp van een sociaal werker. Als *professional of social work* wordt van jou het een en ander verwacht. Je moet bijvoorbeeld de situaties van een cliënt kunnen analyseren, met inbegrip van levensvisie en manier van leven, de aanwezige beperkingen en handicaps, het gedrag en de sociale en maatschappelijke invloeden die hem of haar in een gevoelige positie hebben gebracht. Hierbij is het noodzakelijk je eigen professionele rol in het werk- en begeleidingsproces kritisch te bekijken.

Bovendien moet je je eigen levensgeschiedenis en socialisatieproces tegen het licht houden. Bij de vorige opdracht heb je reeds de eerste stappen hiertoe gezet. Als je je bewust bent van je levensgeschiedenis en socialisatieproces kun je daar rekening mee houden in de werkrelatie met je cliënt en ontdekken hoe ze het huidige gedrag bewust of onbewust beïnvloeden. (zie ook: Pallasch & Kölln, 2009, p. 218) Kortom: reflectie op het eigen handelen geeft een sociaal werker een noodzakelijk inzicht in zijn attitudes en vaardigheden. ‘Een bewuste alsook voortdurende dialoog met de eigen persoonlijkheid en het eigen voelen, denken en handelen is noodzakelijk als basis voor een pedagogische en met name adviserende taak.’ (Pallasch & Kölln, 2009, p. 219)

Slim² = anders

Je kunt er baat bij hebben je met persoonlijkheidstheorieën bezig te houden.

Hier volgen enige voorbeelden:

- ✓ persoonlijkheidstypen volgens Riemann;
- ✓ de negen typen van het enneagram;
- ✓ archetypen, persoonlijkheidstheorieën volgens Carl Gustav Jung.

Welk persoonlijkheidstype ben jij?

.....
.....

Waarom herken je dat?

.....
.....

Welk concreet gedrag kenmerkt jouw type?

.....
.....

Op welk punt/welke punten in jouw leven heb je de eigenschappen van jouw type ontwikkeld?

.....

Gebeurde dat in een bepaalde socialisatiefase?

.....
.....

Hoe word je als professional door deze eigenschappen gevormd?

.....
.....

Herken je voor- en nadelen?

.....
.....

Casus 1: Nina praat niet

Nina was nieuw op het kinderdagverblijf. Eigenlijk net zo nieuw als ik. Indertijd liep ik mijn bovenbouwstage op een katholiek kinderdagverblijf met drie groepen kinderen van diverse leeftijden tussen de drie en de zes jaar. Voor mij stond het vast dat ik hier een jaar wilde blijven om mijn praktijk- en theoretisch examen bij een wettelijk erkende pedagoog af te leggen. Daarna zou mijn *Anerkennungsjahr* (om in Duitsland als sociaal werker wettelijke erkenning te krijgen) volgen.

De leiding van elke groep bestond uit een leidster en een assistente. In mijn groep was de leidster van de groep ook het hoofd van het kinderdagverblijf. Het kinderdagverblijf was van 7.30 tot 12.30 en van 14.00 tot 16.00 uur geopend. Het nieuwe jaar was begonnen en in mijn groep, de 'berengroep', werd Nina (drie jaar) geplaatst. Nina sprak niet. Ze was normaal ontwikkeld, keek vol belangstelling om zich heen, speelde met de andere kinderen en ook alleen, maar uit haar mond kwam geen enkel geluid.

Bij nader observeren viel het volgende op: Nina werd 's morgens gebracht en zei dan haar laatste woord voor de deur van het kinderdagverblijf. Daarna 'viel ze stil'. Zodra ze echter 's middags weer opgehaald werd, en het kinderdagverblijf verliet, vertelde ze haar moeder wat ze die dag meegemaakt had. Haar moeder vertelde dat ze tot in detail de ochtend beschreef, de gezongen liedjes voor haar zong en over de kringspellen vertelde. Op de vraag waarom ze niet sprak, antwoordde ze door haar schouders op te halen.

De leidsters probeerden met trucjes Nina een woord te ontlokken – zonder resultaat. Mijn grootste zorg was mijn examen. Wat zou ik doen als ze tijdens

het examen plotseling begon te praten? Hoe moest ik dan reageren? Hoe zou ik daarmee om moeten gaan? Wat was wijsheid?

Ook tijdens mijn examen sprak Nina niet, en ook toen ik na een jaar het kinderdagverblijf verliet, had Nina nog steeds geen woord gezegd.

Gebruik de eerste stap van de boekenlegger! Vul die – op de achterkant – met je eigen vragen aan, zoals bijvoorbeeld: Wat zijn de belangrijkste conclusies die ik na een eerste lezing kan trekken? Wat vind ik er zelf van? Wat doet het met mij? Welke vragen zou ik de cliënt nog willen stellen?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Algemene kennis:

Wat is een kinderdagverblijf?

.....

.....

Wat is een opvoedkundige opleiding? Wat is een bovenbouwstage?

.....

.....

.....

.....

Vragen en/of opdrachten over relevante themagebieden:

In de groep met gemengde leeftijden bevinden zich kinderen van drie tot zes jaar.
Wat is kenmerkend voor deze leeftijdsgroep?

.....

.....

Richt je aandacht op het algemeen ontwikkelingsniveau! Daarnaast kan spraakontwikkeling ook een interessant onderwerp zijn.

Nina is normaal ontwikkeld. Wat betekent dat?

Vragen en/of opdrachten voor de professional/hulpverlener:

Waar zou je nog achter willen komen?

Hoe zou jij je in deze situatie gedragen?

Is het belangrijk dat alle betrokken personen elkaar spreken?

Hoe sta je tegenover mensen? Mag Nina zelf beslissen of ze wel of niet wil praten?

Wie beslist of een ander wat zegt?

Is Nina beter of slechter dan anderen?

Is ze simpelweg anders?

Vanuit welk mensbeeld kijk je naar deze situatie (humanistisch, biologisch, psycho-analytisch, anders)?

.....
.....

Zijn er dilemma's?

.....
.....

Hoe zou je deze casus analyseren?

Zou je gebruik willen maken van een cyclische methode?

.....
.....

Welke methode zou je willen toepassen?

.....
.....

Welke hypothesen kun je naar aanleiding van dit gedrag opstellen?

.....
.....

Wat zou jouw plan van aanpak zijn en waarom?

.....
.....
.....

Hoe zou je willen reageren als Nina begint te praten?

.....
.....

Wat zegt je buikgevoel (intuïtie)?

.....
.....
.....